

BURI U JUŽNOJ AFRICI

Andrej Paulus

Kada se razgovara o britanskom imperiju i događajima koji su se odvijali na rubovima njegovih granica, jedno područje i jedan događaj privlače malo pozornosti iako je puno više zaslužuju. Radi se o razdoblju burskih ratova, na području južne Afrike, koje je trajalo od 1880. do 1902. te se odrazilo u jednoj mjeri na kolonijalnu politiku Britanije u budućnosti, kao i na suživot Europljana i Afrikanaca u zajedničkim prostorima.

Naseljavanje Afrike

Europsko naseljavanje južne Afrike počinje 1652. kada nizozemska istočnoindijska kompanija traži luku na putu za Indiju. Naseljavanje počinje kod Rta dobre nade odakle se širi na područje cijele južne Afrike gdje se postupno uvode europski, odnosno nizozemski običaji. Do 1657. Nizozemci su osvojili teritorij od domicilnog stanovništva te ih podčinjavaju pod svoju kontrolu. Na početku 18. st. doseljeno stanovništvo, odnosno Buri, razvijaju poseban dijalekt nizozemskog jezika, koji postaje afrikanerski, a paralelno s tim stvara se i novi narod – Afrikaneri. Većina ih je živjela u području današnjeg Kaapstada (eng. Cape Town), dok su ostali vrijeme provodili na raznim izoliranim farmama gdje se surovo živjelo pod utjecajem nizozemskog kalvinizma (Fremont-Barnes, 2003: 13).

Prema njihovom viđenju, zemlja na kojoj su obitavali dana im je od samog boga, a i sami su osjećali superiornost nad domorcima te su se često sukobljavali s njima. Rt je ostao nizozemska kolonija sve do 1806. kada su Britanci oduzeli Napoleonovom savezniku bitno strateško mjesto na putu do Indije. Formalno, aneksija je potvrđena 1815., a Britanija je platila Nizozemskoj svotu od 6 milijuna funti kao utjehu za oduzeti teritorij. Odnosi između britanskih vlasti, novih doseljenika i Bura pogoršali su se 1833. ukidanjem ropstva u britanskom carstvu. Ovo uplitanje u način života Bura nije im samo ekonomski odmagalo već je unijelo i dozu demokracije proturječnu njihovom osjećaju superiornosti nad crnim Afrikancima (Fremont-Barnes, 2003: 14).

Britanska politika i prvi burski rat

Zbog novih okolnosti između 1836. i 1840. oko 4000 doseljenika odlučilo se za traženje novog prostora u kojemu neće biti podvrgnuti britanskoj vlasti i njihovim zakonima. Kada su prošli rijeku Oranje, podijelili su se

u dvije skupine, jednu koja se smjestila na područje Transvaala, a drugu koja se smjestila istočno u područje Natal. Tijekom sljedećih desetljeća Buri će imati velike okršaje s domorcima, većinom članovima plemena Zulu. Od svih borbi najvažnija je bitka koja se dogodila 16. prosinca 1838. kod Krvave rijeke (eng. Blood River) u kojoj se sukobilo oko 10 000 pripadnika Zulu plemena i oko 500 Bura. Zulu ratnici poraženi su, a pritom su imali 3000 umrlih, dok su Buri imali samo 3 ranjena vojnika. Taj je događaj bitan zbog razvoja afrikanerskog identiteta jer su ga Afrikaneri vidjeli kao znak božje volje. Nakon te bitke uspostavljena su tri područja burske uprave: Transvaal, Slobodna Republika Oranje i Natal. (Barthorp, 1987: 10)

Nije prošlo dugo, a Britanci su se ponovno upleli u otimanje područja te 1842. aneksiraju Natal. Ipak 1852. dolazi do potpisivanja ugovora u kojem Britanci priznaju suverenost Transvaalskoj provinciji, a dvije godine kasnije i Slobodnoj Republici Oranje. Interes Britanaca se ponovno budi 1867. kada dolazi do otkrića dijamanta na južnoafričkim područjima. Sve više doseljenika pokušava se brzo obogatiti, a Britanci se žele domoći teritorija s najvećim rudnicima. Tako su aneksirali Griqualand, područje također bogato dijamantima, uz velike prosvjede Slobodne Republike Oranje. Na kraju su Britanci ipak platiti 90 000 funti kako bi dobili vlast nad tim dijelom južne Afrike. Britanske namjere ipak su se potpuno razotkrile kada su 12. travnja 1877. aneksirali provinciju Transvaal. Taj događaj označio je kraj burske vladavine i veliki udarac za afrikanerski ponos. Iako su britanske vlasti

otimale metar po metar, Buri su uzvraćali slabom oružanom akcijom, premda su za njih Britanci bili okupatori, a ne zaštitnici. (Barthorp, 1987: 12-13)

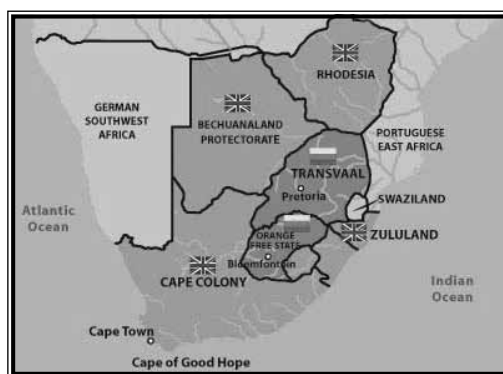
Buri su se odlučili boriti pravnim putovima. Dva su puta slali svog predstavnika u London, ali se on isto tako dvaput vraćao s lošim vijestima da aneksija ostaje na snazi. Konačno, u prosincu 1880. Buri u Transvaalu proglašavaju neovisnost i uzimaju oružje te započinju ono što je poznato kao „Prvi burski rat“ ili „Transvaalski rat“. Prvi rat završio je pobjedom Bura te je 5. kolovoza 1881. zaključen mir na pretorijskoj konvenciji. Buri nisu dobili potpunu neovisnost, već su ostali pod britanskim suverenitetom u pitanju vanjske politike i ponašanja stanovnika prema plemenima. Novi pregovori počeli su kad je na vlast došao Paul Kruger, burski nacionalist. Na Londonskoj konvenciji 27. veljače 1884. Buri su postali potpuno neovisni (Barthorp, 1987: 14-15).

BRITONS

JOIN YOUR COUNTRY'S ARMY!
GOD SAVE THE KING

Plakat kojim lord Kitchener - glavni zapovjednik Britanske vojske - poziva u rat

Mapa južne afrike za vrijeme burskih ratova

Kada kola krenu nizbrdo

Nakon otkrića zlata 1886. novi centar postaje Johannesburg, a sama Transvaalska provincija osjeti sve više utjecaj i uplitanje Britanaca. Kako bi se domogli i transvaalskog područja, Britanci planiraju napraviti pobunu u Johannesburgu kako bi domaće stanovništvo srušilo bursku vlast. Naravno, cilj je bio što lakše domoći se velikih rudnika zlata. Premijer Cecil Rhodes skovao je plan kojim će 600 naoružanih ljudi ući u Johannesburg pod vodstvom Leandera Jamesona. Ipak, Paul Kruger i Buri saznali su za plan upada u Johannesburg te su presreli britanski skupinu, a samog Jamesona zarobili. Događaj je poznat pod nazivom „Jamesonov pretres“. Skupina je predana britanskim vlastima, a sam je Jameson osuđen na 15 mjeseci zatvora, ali je presuda ubrzo poništena. Britanci su nijekali da su oni imali ikakve veze s akcijom upadanja u Johannesburg. Nakon ovih događaja Burima je sve više rastao osjećaj kako, i da izbije rat, oni mogu pobijediti Britance. U ožujku 1897. potpisan je ugovor o uzajamnoj vojnoj pomoći između Transvaalske provincije i Slobodne Republike Oranje, a obje su države počele s naoružavanjem svojih stanovnika oružjem koje je kupljeno od Francuza i Nijemaca. Burske republike imale su dobar razlog za sumnju u Britance jer su oni mogli napasti bili kada, kako bi zaštitili svoje putove prema Hong Kongu, Indiji, Burmi i Singapuru. Joseph Chamberlain, koji je u to vrijeme bio tajnik ministarstva za kolonije, dosjetio se da bi do vlasti nad burskim područjima mogao doći putem problema s radnicima strancima (afr. *uitlander*), koji su radili u burskim republikama. Problem je bio što oni nisu imali pravo glasa, a ako bi Chamberlain uspio pribaviti im to pravo, možda bi mogao postaviti na mjesto glavnog upravitelja u burskim republikama nekog tko bi dao veće zlatne ustupke Britancima. Chamberlain se pozvao na londonsku konvenciju, osobito na članak IV., po kojemu transvaalska provincija nije mogla sklapati sporazume s ostalim silama. Pod taj članak Chamberlain je gurnuo i tri zakona koja njemu nisu išla u korist: zakon o istjerivanju stranaca, imigrantski zakon i zakon o medijima. Sva tri zakona konstituirana su sa svrhom da strance čine što manje slobodnima. U svibnju 1897. Alfred Milner postavljen je za vrhovnog povjerenika južne Afrike. Ako je Jamesonov pretres Britance i Bure postavio na cestu za početak rata, onda je imenovanje Milnera posebno ubrzalo kraj te ceste i ulazak u rat jer Kruger i oni nisu bili poštteni jedan prema drugome. Milner je kao i Chamberlain bio britanski imperijalist te je tražio kako doći do burskih republika (Evans, 1999: 8-9).

Zajedništvo Bura došlo je do izražaja kad je Kruger ponovno 1898. izabran za predsjednika Transvaala i to većinom glasova. Milner je odlučio isprovocirati oružani sukob oko pitanja prava radnika stranaca. Sami *uitlandersi* nisu se previše zanimali za pravo glasa jer je njima

jedino bilo bitno da mogu doći do cijenjenih ruda i da porez bude što manji. (Fremont-Barnes, 2003: 30).

Napetost se povećala kada je u prosincu 1898. ubijen britanski državljani Tom Edgar od strane transvaalskog činovnika. Na noge su se digli strani radnici kao i sam Milner koji je oprezno pripremao teren za budući rat, kako u Britaniji, tako i u Južnoj Africi. Milner je otišao tako daleko da je u ožujku 1899. kraljici Viktoriji predao peticiju koju je potpisalo 22 000 *uitlandera*, u kojoj oni traže pomoć i intervenciju. Pretoria, glavni grad Transvaala, dobio je ultimatum: ili će doći do zakonskih reformi ili će izbiti rat. (Fremont-Barnes, 2003: 31)

Paul Kruger - vođa Bura u burskim ratovima

Sazvana je konferencija u Bloemfonteinu koja je održana od 31. svibnja do 5. lipnja, a na koju su pozvani i Kruger i Milner. Kruger je predložio da će mogućnost glasanja za *uitlandere* biti nakon 7 godina boravka u Transvaaliji, umjesto 14, a za uzvrat je očekivao da aneksira državu Svazi, da se plati odšteta za Jamesonov pretres i da se rekapituliraju odluke s londonske konvencije. Milner, koji bi učinio sve da konferencija propadne, tražio je da radnici mogu glasati nakon 5 godina. Kruger je odbio, a Milner napušta konvenciju. Rat je neizbježan. Tijekom sljedećih mjeseci Kruger je pokušao učiniti sve kako bi se rat izbjegao, zakon o glasanju spušten je na 7 godina, čak je razmatrana i opcija o 5 godina, ali se nije dogodila. London i Milner uporno su tražili rat. Deset tisuća vojnika pristiglo je u rujnu s Cipra, Malte, Egipta i Indije. I Kruger je također mobilizirao svoje vojnike i vojnike Republike Oranje. Britanci su poslali ultimatum u kojem traže jednaka prava za svoje radnike, dok je Kruger tražio da se britanska vojska povuče. Britanci su imali 48 sati da odgovore Krugeru. Budući da je taj ultimatum kasnije stigao do njih, Kruger je mislio da su Britanci odbili te je naredio invaziju na Cape Town i Natal. Rat je službeno počeo 11. listopada 1899. (Fremont-Barnes, 2003: 33-34).

Rat „kod kuće“

Samu borbu mogli bismo ukratko podijeliti u tri perioda. U prvom periodu, koji je trajao od listopada 1899. do siječnja 1900., Buri su prednjačili u ofenzivnim akcijama. Najprije su osvojili sjeverni Natal te okružili Mefeking (13. listopad 1899.), zatim su odlučili napasti koloniju Cape te izolirati britanske utvrde Kimberley (15. listopad 1899.) i Ladysmith (30. listopad 1899.). Iako su Britanci imali neke pobjede kod Talane i Elandsaagtea, ozbiljno su poraženi kod Stormberga, Magersfonteina i Kolensa. Taj period od 10. do 15. prosinca kod Britanaca je poznat kao „Crni tjedan“.

Za drugi period karakteristično je uzdizanje Britanaca na noge te pregrupiranje snaga koje su došle kao pojačanje. Također treba uzeti u obzir da su na položaj vodećih došli lord Roberts i lord Kitchener. Britanci su vratili svoje utvrde: Ladysmith (28. veljače 1900.), Kimberley

(15. veljače 1900.) i Mafeking (18. svibnja 1900.). Dana 13. ožujka Roberts je okupirao Bloemfontein, glavni grad Slobodne Republike Oranje, a 28. svibnja 1900. cijela je pokrajina osvojena te preimenovana u koloniju rijeke Oranje. Dana 31. svibnja Britanci ulaze u Johannesburg, a 5. lipnja iste godine osvojena je i Pretoria. Pokrajina Transvaal aneksirana je 1. rujna. Mnogi su mislili da je rat završen te se i sam Roberts vratio u London. Ipak, započelo je najgore razdoblje krvavog gerilskog rata. Ovaj je period trajao od siječnja do rujna 1900.

Pod vodstvom Louisa Bothe, Christiana de Weta, Jana Smutsa i Koosa de la Reya, Buri odbacuju britanski način ratovanja te se oslanjaju na manje vojne jedinice koje imaju bržu i lakšu mobilnost. Počinje gerilsko ratovanje koje će trajati do samog kraja, odnosno svibnja 1902. Laki transport ovih jedinica omogućavao im je opljačkati zalihe strjeljiva i hrane, prekinuti komunikacije te sabotirati same ratne jedinice. Uz sve to, bilo ih je teško i zarobiti. Britanci su kao odgovor odlučili koristiti taktiku „spaljene zemlje“, što znači da su oni uništavali i ostavljali za sobom sve što je moglo poslužiti neprijatelju. Približno 30000 farmi spaljeno je i uništeno. U ovom periodu počinju se konstruirati i koncentracijski kampovi, u kojima je svoje mjesto uglavnom našlo nedužno civilno stanovništvo, kako ne bi pomagali pobunjenim Burima. Britanci su prvi na svijetu koji su koristili termin „koncentracijski kamp“ te su u južnoj Africi sagradili 45 kampova za Bure te 64 za pripadnike plemena. Kampovi su se sastojali od velikog broja šatora, izolirani bodljikavom žicom, a u njima je na snazi bio strog i težak život. (1.)

Mir u Vereenigingu

Godinu dana prije samog kraja došlo je do prvih razgovora o potpisivanju mira. Sastanak se održao 28. veljače 1901. između Kitchenera i Bothe. Iako su se sastanci održavali, bilo je previše pitanja oko kojih su obje strane imale različita mišljenja. Buri su tražili da se njihovi ljudi puste iz zarobljeništva, tražili su svoju vladu koja bi donosila zakone bez vanjskog utjecaja, nizozemski i britanski jezik kao glavni u školama i sudovima, smanjenje dugova na milijun funti, novac za reparaciju posjeda te da lokalno crno stanovništvo nema pravo glasa. Britanci su zahtjeve glatko odbili te se rat produžava za još godinu dana. Ponovni razgovori pokrenuti su 11. travnja 1902., isti dan kada je bila zadnja bitka u ratu, ona kod Roodewala. Kitchener je izvijestio Bure da je spreman ponovno pregovarati o miru. U Pretoriji se brzo sastalo bursko izaslanstvo koje su činili Botha, Smuts, De Wet i Stein. Tako su predstavili svoje uvjete koji su bili isti kao i oni koje je Kruger odbio u Bloemfonteinu tri godine ranije. Činilo se da Buri računaju na kartu da rat ne može tako lako biti završen, iako im nije bilo svejedno za svoje vojnike. (Van Hartesveldt, 2000: 40)

Kada su razgovori napokon počeli, Buri su Britancima ponudili područje Randa te sudjelovanje u vanjskoj politici u zamjenu za samostalnu vlast koja bi provodila svoju volju bez ikakva uplitanja. Britanci su odbili. Tijekom sljedećih dana dvije su se strane diplomatski nadmetale, a nijedna nije imala namjeru izaći u susret drugoj. Na kraju je ugovor potpisan 31. svibnja 1902. u Vereenigingu. U njemu je stajalo da se prestaje s neprijateljstvom te da se sve burske snage moraju predati i razoružati. Transvaal i Slobodna Republika Oranje će dobiti svoju samostalnu vladu, ali će postati kolonije britanskog carstva.

Ovakvo stanje je ostalo na snazi sve do 31. listopada 1910. kada je stvorena Južnoafrička Unija (Fremont-Barnes, 2003: 89-90).

Kraj drugog burskog rata označio je novu eru ne samo u novom upravljanju teritorijem južne Afrike nego je on i početak kraja britanskog imperija. Britanija će prije početka Prvog svjetskog rata dobiti novog suparnika u centru Europe koji je dovoljno industrijski ojačao da postane nova svjetska sila. Radi se o Njemačkoj. Samo područje južne Afrike pretrpjelo je velike

gubitke, što zbog politike spaljivanja zemlje, a što zbog koncentracijskih kampova. Zemlja je postala opustošena, a živote je izgubilo oko 75 000 ljudi. Rat je potpuno uništio burski način života. Stav britanske javnosti na kraju rata bio je negativan te konzervativci gube izbore 1906. godine. Južna Afrika ostaje i dan danas uzavreo teritorij kojem će trebati još neko vrijeme da se potpuno ohladi od utjecaja raznih moćnika koji svoju korist nalaze samo u bogatim rudnicima crnog kontinenta.

BOERS IN SOUTH AFRICA by Andrej Paulus

When the British Empire and the events that happened at the edges of its borders is discussed, one particular area and a following event attract little attention, although they deserve more of it. It is a period of Boer wars in South Africa, which had lasted since the 1880s to 1902 and was reflected to some extent on the British colonial policy in the future, as well as on the coexistence of Europeans and Africans in their mutual areas.

Literatura

1. Barthorp, Michael, 1987. *The Anglo-Boer Wars*, Blandford Press, Sydney
2. Evans, Martin, 1999. *The Boer War*, Osprey Publishing, Oxford
3. Fremont-Barnes, Gregory, 2003. *The Boer War 1899. – 1902.*, Osprey Publishing, Oxford
4. Van Hartesveldt, Fred R., 2000. *The Boer War*, Greenwood Press, London

Internet

1. <http://angloboerwar.com/boer-war>